

Boekbespreking

Politieke Economie

Y.S. Brenner*

H.W. Plasmeijer (redactie), *De theoretische grondslagen van economisch beleid; Opstellen over politieke economie, Groningen 1988 (Wolters-Noordhoff), pp. 194, ISBN 90.01.711707.*

Het boek is een bundeling van negen papers. Volgens de inleiding van de redakteur handelen ze over de aard en de oorzaken van de nationale welvaart, alsmede over de factoren die de verdeling bepalen. Met het oog op een aantal normatieve criteria en het voornemen problemen van economisch beleid te behandelen, suggereert de redakteur dat de schrijvers van de verschillende hoofdstukken bestaande en alternatieve instituties van productie en verdeling evalueren. Hij hoopt met de bundel een aanzet tot discussie te geven zodat de belofte en pretenties waarop de kritiek op het neoklassieke denken is gebaseerd, worden voorzien van een volwaardig alternatief.

Het boek is onderverdeeld in vier secties, namelijk methodologie en ideeëngeschiedenis, loonvorming en winsterosie, economie en politiek, en de organisatie van besluitvorming. Het beoogt te voorzien in een uitdaging om een uitwerking te geven aan de politieke economie.

Het begint met de vraag of de "waarde- en verdelingstheorie" primair moet zijn gebaseerd op een opvatting over reproductie, dan wel op een opvatting over allokatie. De schrijver antwoordt dat de reproductiegedachte na een marginaal bestaan van ongeveer een eeuw, dankzij Sraffa's *Production of Commodities by Means of Commodities*, weer terug is in de academische literatuur en dat hij overtuigd is dat met de toepassing van moderne mathematische methoden het mogelijk is geworden een solide fundament te leggen onder wat doorgaans de sociaal-surplus benadering wordt genoemd. Anders gezegd: dat de op de reproductiegedachte gebaseerde waarde- en verdelings-theorie en de surplusbenadering een goed referentiekader kunnen geven voor verdere theorievorming.

Y.S. Brenner is hoogleraar Algemene Economie in Utrecht.

Er van uitgaand dat bij een optimale benutting van de produktiekapaciteit een inverse relatie bestaat tussen de reële loonvoet en de winstvoet, suggereert hij dat het gewaagde probleem van de bepaling van de waarde van zowel de reële loonvoet als de winstvoet, dat voor lange tijd een donkere schaduw op de reproductiegedachte heeft geworpen, danzij Sraffa's standaardgoed opgelost is. Hij suggereert dat de verdeling van het inkomen over winsten en lonen een doorslaggevende rol speelt in de keuze van de produktietechnologie omdat relatieve prijzen mede worden bepaald door de inkomensverdeling tussen sociale klassen. In zijn eigen woorden: 'De kostprijzen van goederen, waarop de relatieve prijzen zijn gebaseerd, zijn afhankelijk van de technologieën, die zijn gekozen op basis van inkomensverdeling.' Bijgevolg geeft de waarde- en verdelingstheorie de relatieve prijzen weer als een functie van de inkomensverdeling.

De tweede bijdrage aan deze bundel is geschreven door Frank Dietz en Herman Vollebergh. Zij draagt de titel '*Methodologisch Individualisme, microfundering en het analytisch marxisme*' en behandelt een belangwekkend probleem voor de marxistische methodologische en epistemologische analyse. Het roept twijfels op over de raadzaamheid uit te gaan van de zich op het Methodologisch Individualisme baserende kausaal-intentionele verklaringswijze. Bewerend dat Methodologisch Individualisme niet meer inhoudt dan dat bij het verklaren van maatschappelijke of individuele verschijnselen niet mag worden gerust voordat een mechanisme is gedemonstreerd dat op het niveau van individuen werkt, suggereert het dat Methodologisch Individualisme waarschijnlijk een sterkere claim dan de duale conceptie van verklaren op zichzelf vereist. Immers, dat niettemin het vereiste mechanisme ook op een ander niveau dan dat van individuen kan opereren. De schrijvers concluderen dat zowel in enge als in ruime zin het begrip Methodologisch Individualisme niet van belang is voor een goed begrip van de epistemologische uitgangspunten van het analytische marxisme.

Het essay is goed geschreven maar waarschijnlijk interessanter voor de marxisten die betrokken zijn bij deze specifieke methodologische discussie dan voor de gemiddelde lezer.

In het hoofdstuk "Overschatting en onderwaardering" waarin Plasmeijer ingaat op de bijdrage van Sam de Wolff aan de politieke economie wordt een historische noot geplaatst. Helaas, het is een historische noot met een a-historische benadering. De lezer wordt verteld dat na het boek van Sam de Wolff in 1929 de ontwikkeling van de marxistische politieke economie in Nederland 40 jaar stilstaat. De auteur suggereert De Wolff te herwaarderen als een van de laatsten van de vooroorlogse generatie die in een voor marxistische theorievorming weerbarstig politiek klimaat een poging heeft ondernomen om de politieke economie theoretisch verder te ontwikkelen. Maar Plasmeijer beschrijft dit weerbarstige klimaat niet. Hij vertelt niets over de benauwende gevolgen van het Stalinisme op de ontwikkeling van het marxistische economische denken? Waarom niets over de kwellende keuze waar-

mee progressieven werden gekonfronteerd, namelijk te berusten in de Stalinistische verdraaiing van de wetenschappelijke analyse of door zich hiertegen uit te spreken huns inziens het risico te lopen het laatste bastion te verzwakken dat in staat was de wereldwijde fascistische aanval van die tijd te weerstaan? Wanneer de auteur dit had gedaan dan zou hij zich minder kritisch hebben uitgelaten over de inductieve methode van Sam de Wolff. Hij zou waarschijnlijk zelfs tot de slotsom zijn gekomen dat een levend marxistisch denken geen "autoriteit" behoeft om konklusies te kunnen trekken, en dat het mogelijk was en is om het verleden te bestuderen, het heden te analyseren en over de toekomst te spekuleren zonder steeds te refereren aan het een of ander heilig verklaard deduktief uitgangspunt. Hij zou hebben gezien dat wij in een dynamische wereld leven waarin deduktie nuttig is voor het ene doel en inductie voor het andere. Zelfs Popper ontkende dit niet. Einstein, Crick en Watson keken naar de werkelijkheid en zagen dingen die anderen niet hadden opgemerkt en zo deed ook Sam de Wolff. Enkele van zijn konklusies sneden hout en andere weer niet. Maar dit gold net zo goed voor anderen, zelfs voor Marx. Deduktie om wille van de deduktie is scholastisch; in de marxistische sociale wetenschappen is zij het produkt van die slechte periode uit de geschiedenis waarin de dogma's van Stalin de basis werden voor deduktie, maar daardoor kan inductie waar het van toepassing is moeilijk in diskrediet gebracht worden als een wetenschappelijke methode.

Een zeer interessant hoofdstuk is de discussie van Bart van Riel over de vraag of er in Nederland sprake was van een winsterosie. Het begint met de waarneming dat de economische discussie in Nederland zich vooral heeft toegespitst op de gevolgen van de veranderingen in de inkomensverdeling en niet op de oorzaken daarvan. Op een beknopte en heldere wijze laat hij zien dat de fluktuaties van de loonquote niet in verband kan worden gebracht met een winstdaling door de krappe arbeidsmarkt noch met de toename van de strijdbaarheid van de arbeiders. Het is alleen jammer dat hij de lezers niet meedeelt wat de redenen waren voor de statistische indruk dat er sprake was van een winsterosie. Maar het paper is zeker een uitdaging voor de neoklasieke orthodoxe benadering.

Evenzo belangwekkend is het paper van Peter Scholliers over het 'niveau, functies en organisatie van de koopkracht tijdens het interbellum'. Scholliers is een uitstekend economisch historicus die slechts zo nu en dan een uitgljider maakt. Bijvoorbeeld zijn stelling dat inflatie een volstrekt nieuw fenomeen was in het Europa van na de eerste wereldoorlog klopt niet. Hij vergeet o.a. de zestiende eeuw. Maar hij heeft gelijk wanneer hij ingaat op de vraag of de automatische prijskompensatie, zoals deze in België tijdens het interbellum heeft gefunctioneerd, werkelijk als een pluspunt voor de arbeiders(beweging) kan worden beschouwd. Hij analyseert de motieven van hen die het ondersteunden en geeft een ontkenkend antwoord.

Verbazingwekkend genoeg vergeet hij in zijn discussie over de periode na de tweede wereldoorlog de rol van de opkomst van de "keynesiaanse" democratie. In deze periode waren de werknemers, op het moment dat het inkomensaandeel van de arbeiders niet in de pas liep met de toenemende arbeids-

produktiviteit, in staat, en deden dat daadwerkelijk, via de stembus, dat wil zeggen met politieke middelen hun loonsverhoging te verkrijgen.

Hoofdstuk 6, de bijdrage van professor Glombowski behoort tot een heel ander genre dan de voorgaande bijdragen aan de bundel. Het handelt over de interactie tussen een economische en een politieke cyclus. Hij ziet dat in het kapitalistische paradigma de staat de nobele taak wordt toebedeeld (of is toegedicht?) van promotor van de algemene welvaart. Hij stelt dat dit gebeurt zonder dat deze functie wordt afgeleid uit een uitdrukkelijke analyse van de politiek noch uit de veranderingen van de economische en politieke omstandigheden. In feite besteedt de neoklassieke economische theorie van de politiek volgens hem meer aandacht aan de politieke motivaties van kiezers, regeringen en bureaucraten dan aan de hierboven genoemde zaken. Veranderingen in de economische situatie kunnen volgens deze benaderingen politieke keuzen beïnvloeden en de eenzame "homo economicus" krijgt gezelschap van zijn tweelingbroer de "homo politicus". Glombowski ziet hierin een bruikbare uitbreiding van de neoklassieke denkwijze, hetgeen niet wegneemt dat de resultaten van deze veralgemenisering soortgelijke tekortkomingen vertoont als die van de neoklassieke economie in het geheel.

Hierna geeft hij zijn eigen model. Dit model maakt gebruik van de verschillende paradigma's en concentreert zich op de economische en politieke determinanten van werkgelegenheid in een democratisch systeem. Interessant aan zijn model is de ruimte die het laat voor het aanbrengen van veranderingen en de rol die het toekent aan de publieke sektor voor het beïnvloeden van het werkgelegenheidsvolume. Het model is zeker vatbaar voor verder onderzoek.

Het zevende hoofdstuk, 'De neoliberale reorganisatie van politiek-economische regimes', geschreven door Wibo Koole, handelt over het in de jaren tachtig gevoerde nieuwe beleid in Engeland, West Duitsland en Nederland. De centrale vraag is of het neoliberale beleid in deze landen naast gedeeltelijk succesvolle economische prestaties ook veranderingen heeft gebracht in de strategische coördinatie van het sociaal economische beleid en in de structuur van het onderliggende politiek economische regime. Over het geheel genomen is het antwoord negatief. De toename van de werkloosheid heeft het uiterst moeilijk gemaakt de financieringstekorten terug te brengen door een vermindering van de sociale uitgaven. Het aanbodbeleid heeft gezorgd voor een nog minder te controleren monetaire ontwikkeling. En het heeft de onderlinge strategische afstemming van de belangrijkste politiek economische actoren er niet gemakkelijker op gemaakt. Het beleid heeft wel als breekijzer in oude verhoudingen gefungeerd, maar niet als cement voor nieuwe verbindingen tussen beleidsterreinen en politiek economische actoren. Het heeft voor de oude Keynesiaanse mogelijkheden tot een samenhangend beleid (nog) geen nieuwe neoliberale beleid-effekt relatie gepresenteerd. De auteur doet geen nieuwe voorstellen en beperkt zich tot kritiek op het neo-liberale beleid. Hij gaat ook niet in op de gevolgen van het nieuwe paradigma op het sociale klimaat en op een mogelijk verband tussen de hoge

werkloosheid en daarmee verborgen kosten en de pogingen de sociale uitgaven te verminderen. En dat is jammer.

Het hoofdstuk van Marco Wilke: 'Klassen en collectieve actie: de uitdaging van de rationele keuze theorie' gaat over het zeer moeilijke probleem onder welke voorwaarden economisch gedefinieerde klassen zich opstellen als collectieve aktoren. Hij begint met de waarneming dat Mancur Olson de evidentie van vrijwillige bijdragen aan collectieve actie heeft afgewezen en dat uit een rationeel keuzegedrag volgt dat individuen niet bijdragen aan het tot stand komen van collectieve actie, maar enkel als free-rider willen profiteren van het gevolg van de collectieve actie. Wilke probeert een aantal voor de marxistische klassentheorie relevante consequenties van de analyse van Olson aan te geven. Vanwege zijn keuze om Olson's enge benadering van de menselijke natuur als uitgangspunt te nemen, depriveren zijn argumenten hem van de mogelijkheid te onderkennen dat motivaties van mensen zeer complex zijn, dat mensen niet leven bij brood alleen. Het ontnemt hem ook van de mogelijkheid die historische gegevens te zien die indiceren dat een zichzelf centraal stellend handelen tot klassenhandelen in het verleden heeft geleid, bijvoorbeeld dat het socialisme en de vakbeweging opkwamen in de loop van de negentiende eeuw als een reactie van individuen op het industrialisme en hun individueel gevoel van exploitatie zonder dat er een klasnebewustzijn aan voorafging. Maar hij komt tot de konklusie dat de rationele keuzebenadering van Olson een bijdrage kan leveren aan de discussie over de mogelijkheid dat klassen zich als collectieve aktoren opstellen. Volgens Wilke dient de discussie zich te richten op de vraagstelling: "onder welke politieke, institutionele en economische voorwaarden het plausibel is dat klassen hun samenwerkingsprobleem oplossen en als collectieve actoren handelen". Maar hij geeft toe dat met de bijdrage van de rationele keuzebenadering de antwoorden nog niet gevonden zijn. Volgens de opvatting van deze recensent, die geen marxist is, schijnt de bewustwordingstheorie van Marx een betere invalshoek. Niettemin schijnt Wilke's artikel, net zoals die van Glombowski en het laatste hoofdstuk van het boek, meer dan de meeste andere papers op de golflengte te zitten van de doelstellingen van de redakteur van deze bundel om met name een aanzet te geven tot een discussie over alternatieven voor de neoklassieke benadering.

Het laatste hoofdstuk 'Staat en gezondheidszorg; over de toepassing van de klassieke politieke economie, de nieuwe politieke economie en het neokorporatisme' is geschreven door Richard Janssen en Jan van der Made. Zij beginnen met de observatie dat de kosten van de gezondheidszorg in de tachtiger jaren van drie procent tot tien procent van het Nationale Inkomen zijn gestegen en zij benadrukken de nieuwe rol van het neokorporatisme in hun benadering van de plaats van de gezondheidszorg in de economie. Zij stellen dat het nieuwe korporatisme veronderstelt dat individueel gedrag ook binnen politieke processen gericht is op kosten-baten analyses. De aanhangers van de Nieuwe Politieke Economie zien de uitkomsten van het politieke proces als de resultaten van ruiltransacties tussen vragers en aanbieders van collectieve wet- en regelgeving. Aan de aanbodzijde van de politieke markt wor-

den politici en ambtelijke instanties onderscheiden, terwijl aan de vraagzijde onderscheiden worden: (potentiële) konsumenten, producenten van zorg en verzekeraars. Zij suggereren dat de Nieuwe Politieke Economie een voordeel boven de marxistische benadering heeft omdat haar voorspellingen aan de empirische werkelijkheid kunnen worden getoetst. Het marxisme, zo klaimen zij, definiëert belang op maatschappelijk niveau. De maatschappij bestaat uit klassen, met elk hun eigen belang. Het belang van een individu wordt bepaald door zijn lidmaatschap van een klasse. In het neokorporatisme wordt belang op organisatieniveau gedefiniëerd. Maar het neokorporatisme kan in tegenstelling tot de klassieke marxistische politieke economie geen omvattende theorie van staat en samenleving worden genoemd. De benadering blijft beperkt tot de relatie tussen monopolistische, functionele belangengroepen en staatsapparaat, waarin enerzijds belangengroepen en staat overleggen over het te voeren beleid en anderzijds belangengroepen door de staat worden ingeschakeld bij de beleidsuitvoering. In deze conceptie is de staat noch neutraal, noch vooringenomen ten opzichte van bepaalde belangen. Het neokorporatisme is geschikt voor beschrijving, maar een verklaring van het waarom van deze institutionele beleidsstructuur is onvoldoende zichtbaar. De nieuwe politieke economie stelt niet het begrip belang maar het begrip nut centraal. In tegenstelling tot de klassieke politieke economie wordt verondersteld dat elk individu naar nutsmaximalisatie streeft. Belangen worden dus op individueel niveau gedefiniëerd.

Met misschien twee uitzonderingen zijn al de papers in deze bundel erg interessant. Zij werpen een licht op een groot aantal belangrijke kwesties. Zij zijn het waard om te worden gelezen. Desondanks blijft het boek in totaliteit verwijderd van de doelstelling van de redakteur zoals in het begin is gesteld. In de ogen van deze recensent geeft het toch niet de verwachte basis voor een onderzoeksprogramma dat ook door anderen kan worden geaccepteerd als een herkenbare tegenpool van de neo-klassieke orthodoxie.